

Tülin Daloğlu¹
ABD Merkezi Direktörü

TRUMP'IN ORTA DOĞU TURU: YENİDEN YAPILANMA, RİSK VE SONUÇLAR

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump'ın Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar'ı kapsayan son Orta Doğu turu, ABD'nin bölgeyle olan ilişkilerini köklü bir şekilde yeniden tanımlayabilecek yüksek riskli bir diplomatik, ekonomik ve siyasi hamle oldu. Yalnızca 72 saat içinde Trump, 2 trilyon doları aşkın yatırım, silah ve altyapı anlaşması imzaladı, tartışmalı yeni girişimler başlattı ve hem içeride hem de dışarıda eleştiriler aldı. "Önce Amerika" mottosunun, diplomasi zaferi olarak sunulan bu tur, süregelen ittifaklarda yarıklar oluşturdu, ulusal güvenlik sorularını gündeme getirdi ve Gazze'deki insani krizle ilgili potansiyel bir politika değişikliği mi geliyor spekülasyonlarına yol açtı.

Ticareti Önceleyen Strateji: Trump'ın Yeni Yaklaşımı

Trump, Riyad'da yaptığı tarihi konuşmasında, ABD'nin 75 yıllık Orta Doğu stratejisinden keskin bir sapma beyan etti. Askeri müdahale ve demokrasi yayma politikalarını bir kenara bırakarak yerine ticarete dayalı, çıkar odaklı yeni bir diplomasi ya da uluslararası ilişkiler modeli teklif etti. Bu yaklaşım, Katar Hava Yolları'nın 96 milyar dolarlık Boeing siparişi ve Suudi Arabistan'ın 150'den fazla anlaşmayla toplamda yaklaşık 1 trilyon dolarlık taahhütleri gibi dev ekonomik kazançlar getirdi. Trump, Riyad'daki basın toplantısında bu anlaşmaları "Amerikan ekonomisi için büyük bir gün" olarak nitelendirmiş, "önceki başkanlar konuştu, biz anlaşma yaptık" diyerek yaklaşımındaki farkı bizzat vurgulamıştır.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1498>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Medyanın yoğun ilgisini çeken Katar'ın 400 milyon dolarlık Boeing 747 uçağını hediye etmesi ve Trump'ın bu hediyeyi güle oynaya kabul etmesi, bu turun en tartışmalı başlığı oldu. Muhalifler bu hediyeyi rüşvet olarak yorumlarken partizan yorumcular uçağın şimdiye kadarki en pahalı başkanlık hediyesi olduğunu kabul etti. Bu yorumculardan biri olan Ronald Reagan'ın oğlu Michael Reagan, kendi babası da dahil olmak üzere her başkanın yabancı liderlerden ya da hükümetlerden hediye aldığını belirterek esas önemli olanın Trump'ın savaşlar yerine ekonomik etkilerle barış sağlamaya yönelik yeni stratejisi olduğunu savundu.

Amerika'nın sosyal devlet geleneğine sahip olmaması, Trump'ın devleti bir ticarethane gibi yönetme eğilimini kısmen rasyonalize edebilir ancak bu yaklaşımın uluslararası yansımaları çok daha tartışmalıdır. Trump'ın Orta Doğu turundaki "başarı" ölçüsünü yalnızca imzalanan ticari anlaşmalarla sınırlı tutması, ABD'nin uzun yıllardır bu bölgede savunduğu demokrasi, insan hakları ve kurallara dayalı uluslararası düzen söylemlerinin, pratikte ne kadar yüzeysel ve araçsallaştırılmış olduğunu açıkça ortaya koydu. Bu durum sadece normatif değil, stratejik bir tutarsızlık da barındırmaktadır. Zira 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren failerin çoğunun Suudi vatandaşı olduğu hatırlandığında, Trump'ın özellikle **Suudi Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'la (MbS)** yakın ilişkisi, dile getirilmeyen ama derinleşen bir rahatsızlık kaynağıdır. Bu ilişkide **insani değerler yerine ekonomik ve kişisel çıkarların** öne çıkması, hem ABD'nin küresel liderlik iddiasını zayıflatmakta hem de bölgedeki otoriter aktörlerin meşruiyetini pekiştirmektedir.

Gazze Çıkışı: Gerçek Değişim mi, Gösteri mi?

Trump'ın seyahati süresince Gazze ile ilgili yaptığı nadir ve vurucu yorumlar dikkat çekti: "Gazze halkı açlık çekiyor" ve "Önümüzdeki ay çok iyi şeyler olacak." Bu sözler, insani kriz karşısında Washington'un politikasının yumuşayabileceğine dair beklentileri arttırdı.

Mart ayından bu yana devam eden abluka ve 18 Mart'ta yeniden başlayan İsrail operasyonları, 2.900'e yakın Filistinlinin ölümüne yol açtı. Yardım kuruluşları Gazze'de kıtlığın başladığını ve saatler içinde açlığa bağlı toplu çocuk ölümleri beklendiğini bildirirken İsrail krizi reddediyor. Trump'ın açıklaması somut adımlarla desteklenmese de, daha önce sessiz kalınan bu konuda bir tutum değişikliği ihtimalini gündeme getirdi.

Ayrıca Körfez ülkelerinin, özellikle Suudi Arabistan ve Katar'ın, Gazze'deki insani krize ilişkin diplomatik duyarlılıklarını artırmasında, ABD nezdinde nüfuz kazanmaktan çok, Arap kamuoyunun tepkisini dengeleyerek iç meşruiyetlerini koruma çabası etkili olmuş olabilir. Trump yönetimiyle kurdukları büyük ölçekli ekonomik ilişkilerin, özellikle "Arap sokağında" siyasi maliyete dönüşmemesi, bu rejimlerin diplomatik pozisyonlarında belirleyici bir faktör haline gelmektedir. Bu baskılar, Trump'ın bölgesel normalleşme hedefi ile birleşince Gazze için insani yardımların artırılabilirliği yönünde umutları yeşertiyor.

İsrail ile Gerilim: Stratejik Ayrışma mı?

Trump'ın Ortadoğu gezisi sırasında İsrail'e uğramaması, Tel Aviv'de ciddi bir rahatsızlık yarattı. Ancak İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, ABD ile İran arasında süren nükleer müzakerelerden bir sonuç çıkmaması durumunda askeri seçeneğe hazır olduklarını belirtti.

Netanyahu, bu konuda Trump yönetimiyle koordinasyon içinde hareket ettiklerini vurgulayarak, ikili ilişkilerdeki soğuk havaya rağmen stratejik iş birliğinin sürdüğü mesajını verdi.

Trump'ın, Gazze'yi "Ortadoğu Riviera'sı"na dönüştürme yönündeki açıklamaları uluslararası kamuoyunda büyük tepki çekmişti. Bu planda geri adım atıldığına yönelik resmi bir açıklama henüz yapılmadı. Bu durum, Trump'ın hazırlık ve istişareden yoksun çıkışlarının doğurabileceği sonuçların öngörülemezliğine işaret ediyor. Bu belirsizlik, ABD yönetimi açısından liderlik sorunu, bölgenin diğer aktörleri için ise risk algılarına göre temkinli pozisyon almaları sonucunu doğuruyor.

Öte yandan Trump, seyahati boyunca ABD'nin bölgedeki vazgeçilmez müttefiki olarak bilinen İsrail'in çıkarlarıyla çelişen çeşitli diplomatik adımlar atmaktan da geri durmadı. Hamas'la doğrudan rehine pazarlıklarına girmesi, Suriye lideri Ahmed el-Şaraa ile temas kurması ve Yemen'deki Husilerle ateşkes ilan etmesi Tel Aviv'de huzursuzluk yarattı. Öte yandan, Şaraa ile yaptığı görüşmeden kendi Ulusal Güvenlik Konseyi ekibinin bile haberdar olmadığı iddia ediliyor.

New York Times'ın aktardığına göre Trump, Netanyahu'yu bölgede "yeniden yapılanma" sürecinin önünde bir engel olarak değerlendiriyor. Ancak bu yeniden yapılanmanın içeriği hâlâ muğlak. Ticari çıkarların ötesine geçmeyen bu stratejinin arka planı tam anlamıyla netleşmiş değil. Asıl belirleyici unsur olan **İran** meselesi, bölgedeki tüm aktörlerin hesaplarını şekillendiren temel faktör olarak öne çıkıyor. Kimse ABD'nin bu konuda nasıl bir rota izleyeceğini kesin olarak öngöremiyor: Trump İran'a karşı askeri bir hamlede mi bulunacak, yoksa basit ve yüzeysel bir anlaşmayla bu dosyayı geçici olarak mı kapatacak? İşte bu belirsizlik, bölgedeki yeniden yapılanma iddialarını da havada bırakıyor. Bu durum, Washington'un müttefiklik anlayışının hem kendi bakış açısından hem de bölgedeki muhatapları nezdinde yeniden tanımlandığını, ilişkilerin artık geleneksel sadakat ve ortak değerler ekseninden çok **çıkarcı odaklı, esnek ve geçici temellere** dayalı olarak şekilleneceğini göstermektedir.

Trump'ın İsrail'e yönelik eleştirileri, ABD'nin geleneksel Orta Doğu politikalarından uzaklaşabileceğini gösteriyor. Körfez ülkeleriyle geliştirilen yeni ve kapsamlı ekonomik iş birliklerinin ön plana çıkması, ABD'nin İsrail'e verdiği koşulsuz desteğin gelecekte de aynı düzeyde sürmeyebileceğine dair güçlü bir olasılığa işaret ediyor.

Yapay Zeka Krizi: Çin'e Arka Kapı mı?

Trump'ın Suudi Arabistan ve BAE'ye ileri seviye yapay zeka çipleri satması, ABD Senatosu'nda Demokratları ayağa kaldırdı. Elizabeth Warren, Chuck Schumer ve diğer senatörler, bu anlaşmaların Çin gibi rakiplere teknoloji aktarımını kolaylaştırabileceğine dair ciddi uyarılarda bulundu.

Bu çiplerin askeri sistemler, siber operasyonlar ve gözetim teknolojilerinde kullanılabileceği uyarıları yapıldı. Ayrıca, Çin ile yakın ilişkiler kurmuş Körfez ülkelerine bu tür stratejik teknolojilerin verilmesi, ABD'nin uzun vadeli güvenlik çıkarlarını riske atabileceği yönünde yorumlandı.

Trump'ın ithal ürünlerinin vergilendirilmesi ile ilgili yeni tarifeleri askıya alması, Nvidia gibi Amerikan şirketlerinin yerli talebi karşılamakta zorlandığı bir ortamda, söz konusu çiplerin yurt

dışına satışının, stratejik bir hata olduğu görüşünü yaygınlaştırdı. Trump'ın ailesinin, kripto varlıklarının yeni yapılan anlaşmalarla bağlantılı olarak, Körfez fonları tarafından satın alınması da etik tartışmaları alevlendirdi.

Yemen'de Sınırlı Zafer: “Operation Rough Rider”

Trump'ın Yemen'deki "Operation Rough Rider" kampanyası, sadece 30 gün süren ve milyar dolarlık maliyetle yürütülen sınırlı bir askeri harekât oldu. Hedeflenen Husilere ciddi darbeler indirildi, ancak operasyon sonunda ilan edilen ateşkes, başarıdan çok bir geri çekilme olarak yorumlandı. Husiler, bu ateşkesin ardından "Yemen Amerika'yı Yendi" etiketiyle sosyal medyada zafer ilan etti.

Pentagon yetkilileri, operasyon sırasında kullanılan hassas mühimmat stoklarının tükenmesinden ve iki savaş uçağının kaybedilmesinden endişe duyduklarını açıkladı. Bu gelişmeler, ABD'nin Çin ile muhtemel bir Tayvan krizinde zayıf kalabileceği eleştirilerini doğurdu.

Türkiye, Yeni Dengelerde Nereye Konumlanacak?

Trump, Ortadoğu turunda İstanbul'da Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski bir araya gelecek olursa ve fayda sağlayacağına inanırsa bu toplantıya katılabileceğini belirtti. Türk tarafı, bu seyahatin bir parçası olmak ve Trump'ın İstanbul'a uğraması konusunda hayli istekliydi. Ancak Trump gelmedi ve Rusya da İstanbul'a düşük düzeyde bir diplomatik temsiliyet gönderdi. Dahası, Ukrayna ile nadir toprak elementleri anlaşmasını imzalayan Trump, Rusya ve Ukrayna'nın bu meseleyi kendi aralarında çözmeleri gerektiğini ve bunun artık Amerika'nın meselesini olmadığını açıkladı.

Bu gelişmeler, Türkiye'nin bölgesel diplomasi sahnesinde üstlenmeye çalıştığı “kolaylaştırıcılık” rolünü kaçınılmaz olarak sınırlandırmış görünüyor. Ankara her ne kadar Moskova ve Kiev ile sürdürülebilir diyalog kanallarını koruyarak çatışmasızlık diplomasisinde öne çıkmayı hedeflese de, Suriye'de hem Rusya'yı hem de ABD'yi aynı anda idare etme çabası, başından beri benimsediği pozisyon ile bugün talep ettiği rol arasında çelişkiler yaratıyor.

Üstelik, Esad rejimini devirmeye yönelik politikalar çerçevesinde Türkiye'nin, egemen bir devletin toprak bütünlüğünü tehdit eder şekilde yürüttüğü “açık sınır politikası” ve özellikle savaşın ilk yıllarında Suriye'ye geçen yabancı savaşçılara dolaylı destek verdiği yönündeki eleştiriler, iki farklı biçimde değerlendirilebilir: Ya iktidar, sonuçlarını doğru hesaplayamadan, farkında olarak daha büyük bir jeopolitik stratejinin parçası hâline gelmiş ve bugün bu stratejinin maliyetiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır; ya da bu süreçte izlenen politikalar, kısa vadeli kazanımlar uğruna alınmış, kontrolsüz ve öngörüsüz kararların sonucudur. Bir yandan Suriye rejimini devirmeyi hedefleyen, diğer yandan PKK'nın Suriye'de güç kazanmasını engellemeyi amaçlayan bu çift yönlü strateji, bugün geline nokta Türkiye'nin bu hedeflerde ne derece başarı sağladığı sorusunu aktif olarak gündemde tutmaktadır. Bu da dış politika hedeflerinin rasyonelliği ve uygulanabilirliği açısından ciddi bir sorgulama alanı oluşturuyor.

İktidarın dış politikayı iç politik kazanımlar gayesi ile yönlendirmesi ise, Türkiye'nin hem bölgesel denkleme oyun kurucu bir aktör olmasını zorlaştırmakta hem de arabuluculuğun tarafsız kimliğiyle çelişen bir görünüm sergilemesine yol açmaktadır. Bu durum sadece Suriye

özelinde değil, genel olarak Türkiye'nin uluslararası sistemde kendisini nerede ve nasıl konumlandırmak istediğine dair belirsizlikleri ve çelişkileri de beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin dış politika kimliği, hem içeride hem dışarıda giderek daha fazla sorgulanan ve tartışılan bir mesele haline gelmiştir.

Trump yönetiminin ilgisizliği ve Moskova'nın İstanbul'da sembolik temsiliyeti, Türkiye'nin bu süreçte beklediği diplomatik etkinliğe ulaşmasını engelledi. Öte yandan, ABD'nin Ortadoğu politikasında İsrail, Körfez ülkeleri ve İran gibi aktörlere öncelik vermesi, Ankara'yı çok yönlü dış politika anlayışını yeniden gözden geçirmeye zorluyor.

Washington'da Ayrışan Tepkiler

Trump'ın Orta Doğu turu, ABD iç siyasetinde derin ayrışmaları gün ışığına çıkardı. Cumhuriyetçiler ekonomik kazançları alkışlarken Demokratlar ulusal güvenlikten sapmaları, Trump'ın üzerinde çok düşünülmeden aldığı ani ve hatta anlık kararları, kişisel çıkarlarının devreye girmesini ve Amerikan değerlerini pazarlık unsuru haline getirmesini sert şekilde eleştirdi.

Bu tartışmalar, ABD'nin küresel liderlik vizyonunun bir kez daha sorgulanmasına neden oldu. Bazıları, bu ziyaretin Amerika'nın uluslararası saygınlığını zedelediğini savunurken diğerleri, Trump'ın bu yeni modelle askeri maliyetleri azaltarak ekonomik fayda yarattığını öne sürüyor.

Sonuç: Yeni Bir Stratejik Dönem mi, Satış Politikası mı?

Trump'ın Orta Doğu turu, klasik diplomatik teamüllerin dışına çıkan, kâr amacı gütmeyen politikaları küçümseyen ve Amerikan liderliğine dair yeni bir tanım sunan bir dönüm noktası olabilir. Yapılan anlaşmalar, yaratılan umutlar ve ortaya çıkan krizler, ABD'nin bundan sonra nasıl bir rol oynayacağına dair derin sorular bırakıyor.

ABD'nin artık dostluk ve düşmanlıkları değerler üzerinden değil, ticaret ve stratejik çıkarlar üzerinden tanımladığı bir dönem yaşanıyor olabilir. Bu yaklaşım kısa vadeli başarılar sağlasa da, uzun vadeli sonuçlarının hem bölgesel denge hem de küresel barış açısından ne getireceği belirsizliğini koruyor.

Gazze beklerken, İsrail stratejisini gözden geçirirken ve Çin dikkatle izlerken şu soruyu sormak gerekiyor: Trump gerçekten yeni bir çağı başlatan stratejik bir oyun mu kurdu, yoksa Amerika'yı satın alınabilir bir güce mi indirdi?